

Razvoj jaza i integracija drugih stilova u jazz u prvoj polovici 20. stoljeća

Vlanić, Barbara

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Academy of Music / Sveučilište u Zagrebu, Muzička akademija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:116:216622>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-18**

Repository / Repozitorij:

[Academy of Music University of Zagreb Digital Repository - DRMA](#)

1. UVOD

"Život je vrlo sličan jazzu...najbolje je improvizirati." – George Gershwin

Jazz je jedan od najutjecajnijih žanrova glazbe 20. stoljeća. Njegovi začeci datiraju početkom 20. stoljeća u New Orleansu gdje su Afroamerikanci kombinirali elemente afričke i europske glazbe s već postojećim bluesom i ragtimeom.

Iako improvizacija tada nije bila nov pojam, 1920-ih ona prvi put postaje temeljno sredstvo muziciranja. Kroz idućih nekoliko desetljeća, jazz se razvijao i širio, dobivao na popularnosti te se razgranao na 40-ak podvrsta jazza uvrštavanjem raznih glazbenih stilova i tehnika. Iako je s vremenom njegova popularnost pala, njegov utjecaj obilježio je mnoštvo glazbenika 20. i 21. stoljeća te je do 50-ih godina popločao put za ostale vrste zabavne glazbe. U ovom radu, putem metoda istraživanja i komparacije, bavit ću se nastankom i razvojem jazza početkom 20. stoljeća te utjecajem različitih glazbenih stilova i tehnika na jazz.

2. NEW ORLEANS I NASTANAK JAZZA

Jazz glazbu prvobitno povezujemo sa Sjedinjenim Američkim Državama, no jazz kakvog poznajemo ne bi nastao bez velikog afričkog utjecaja koji je u SAD stigao putem ropstva. Afrički ritmovi i udaraljke, pentatonika, spirituali¹, *blue* nota² te 'poziv-odgovor' tehnika tvore osnovu za jazz glazbu. No, ono čini tek dio temelja. Kreolske tradicije te europske forme, orkestracije, ljestvice, harmonije i instrumenti, dovedeni kroz vojne orkestre, upotpunjuju početnu strukturu jazza. No, postavlja se pitanje, kako su se ove tradicije sjedinile i stvorile ovu novu glazbu?

Postoji više teorija o tome tko je i kada izumio jazz. Trubač Bunk Johnson konstatirao je da su on i kornetist Buddy Bolden, koji je predvodio plesne skupine u korelaciji sa svojim *brass* bendom, prvi svirali jazz u New Orleansu već 1895. godine. Jelly Roll Morton je pak tvrdio da je upravo on izumio jazz 1902. godine kada je imao 12 godina. Kombinirao je elemente ragtimea, bluesa i minstrela³ improvizirajući na klaviru. Njegovim riječima: *"Potpuno je poznato, bez kontradikcije, da je New Orleans kolijevka jazza, a da sam upravo ja bio njegov izumitelj 1902. godine."*

No, imajući na umu da je jazz definiran individualnom ekspresijom unutar ansambla, Jelly Roll Mortona kao solo klavirista ne možemo smatrati utemeljiteljem jazza, bez obzira na to što je u svom stvaranju koristio tehnike koje su se kasnije koristile u jazz muziciranju. U nekim drugim izvorima, bendovi poput Olympie, Golden Rulea i Eaglea navedeni su kao prvi izvođači jazz glazbe prije 1910. godine.

Zbog toga što su ove hipoteze nastale retrospektivno i što ne postoje dokazi za njih, teorija nastanka jazz se zasniva na spekulaciji. Ipak, većina se povjesničara slaže da povijest nastanka jazz započinje u New Orleansu u Louisiani početkom 20. stoljeća.

New Orleans je, zbog svoje je pozicije kao lučki grad, zapravo bio 'ulaz' u SAD te je time postao multikulturalni grad. U njemu su početkom 20. stoljeća ljudi afričkog, europskog, karipskog i kreolskog porijekla počeli zajedno muzicirati i izmjenjivati ideje. Slobodnom interpretacijom marševa, plesne glazbe (dvokoraci, valceri, polke, mazurke...), tradicionalne i

¹ Spirituals - crnačke inačice bjelačkih duhovnih pjesama

² *blue* nota – snižena kvinta, nečisto intonirana terca ili septima koja uz pentatoniku čini blues ljestvicu

³ Minstrelsi – bjelačko paradiranje crnačkog folklor

spiritualne glazbe, te kombiniranjem improvizacije, sinkopiranja, *blue* nota i poliritmije revolucionizirali su glazbu te stvorili jazz.

"Jazz je vrlo demokratska forma. Proizlazi iz zajedničkog iskustva. Uzmemo svoje instrumente i kolektivno stvaramo nešto predivno." – Max Roach

3. POPULARIZIRANJE I UTJECAJ JAZZA NA DRUŠTVO

Popularnost jazza brzo je rasla zbog posebne energije koju sadrži te se izvođenje proširilo s ulica na plesne klubove i barove. Također je izišao iz granica New Orleansa sve do New Yorka, Los Angelesa, Chicaga i Kansas Cityja. U isto vrijeme, izumi radija te produkcijskih studija i gramofona osvajaju svijet te jazzu omogućuju platformu putem koje će se popularizirati još više.

The Original Dixieland Jazz Band također je odigrao veliku ulogu u populariziranju ovog stila izvođeci ga u Chicagu i New Yorku. Zbog činjenice da je jazz prvenstveno nastao od crnaca, a članovi Original Dixieland Jazz Banda su uglavnom bili bijelci, njihovi su nastupi zainteresirali bijelu publiku za ovu novu glazbu. Po njihovom uzoru, stvaraju se novi bendovi poput Original Memphis Fivea, King Oliver grupe i New Orleans Rhythm Kingsa. Od 1922. godine bendovi su snimali albume u produkcijskim kućama te se održavalo sve više koncerata.

Jazz je uz svoj veliki glazbeni značaj imao i velik utjecaj na društvo općenito. Zbog razdoblja u kojem je nastao, netom prije Prvog svjetskog rata, smatra se da je jazz simbolizirao društvene promjene, brisanje pregrada između različitih rasa i kultura, te je stvorio zajedništvo. Mentalitet ljudi prije i poslije rata drastično se promijenio. Kultura rada pretvorila se u kulturu individualnosti, samoekspresije i svojevrsnog hedonizma. Upravo ta promjena osjetila se u glazbi uvođenjem improvizacije kao jednog od stupova jazz glazbe.

Veliki utjecaj jazza na glazbu i društvo bio je katalizator za daljnji razvoj i grananje ovog novog stila. Cijelo 20. stoljeće prožeto je stvaranjem podvrsta jazza od kojih svaki ima prepoznatljive karakteristike. Broj kultura koji je u tome sudjelovao s vremenom samo je rastao pa nije čudno da danas postoji preko 40 podvrsta jazza. Zbog velikog opsega i opusa ove vrste glazbe, u ovom radu osvrnut ću se isključivo na podvrste nastale do 50-ih godina 20. stoljeća.

4. GLAVNE KARAKTERISTIKE

Jazz je, kako je već navedeno, nastao sintezom raznih struja glazbe. Izdvojit ću 6 najbitnijih smjerova:

1. Blues:

Blues je u jazz uveo izražajne i emotivne melodije i tekstove, ali najviše se može prepoznati po upotrebi blues ljestvica⁴ i ekspresivnih tehnika poput savijanja i klizanja tonova.

2. Ragtime:

Karakteriziran je sinkopiranim ritmovima i *stride pianom*⁵. Pioniri poput Scotta Joplina uključili su zarazne ritmove ragtimea u svoje kompozicije i izvedbe, postavljajući temelje za jazz.

3. Marševska limena glazba:

Tradicija marševske limene glazbe, posebno u New Orleansu, doprinijela je ritmičkim i melodijskim elementima jazza. Sinkopirane *brass* dionice, uzorci 'poziva i odgovora' te korištenje kolektivne improvizacije u marševskoj glazbi pronašli su svoje mjesto u ranim jazz ansamblima, stvarajući živahan i interaktivan zvuk.

4. Europska klasična glazba:

Europska klasična glazba imala je značajan utjecaj na jazz, posebno u smislu kompozicije i orkestracije. Jazz glazbenici su uključili klasične forme, harmonijske progresije i aranžmane, obogaćujući jazz osjećajem rafiniranosti i kompleksnosti.

5. Latinski i karijski ritmovi:

Fuzija latinske i karijske ritmike s jazzom stvorila je žanr poznat kao afro-kubanski jazz. Glazbenici poput Dizzyja Gillespieja i Maria Bauzá usvojili su afro-kubanske ritmove, uključujući konga, bongose i druge udaraljkaške instrumente u svoje ansamble, dodajući jazzu novu ritmičku dimenziju.

⁴ Blues ljestvica – glazbena ljestvica sačinjena od pentatonske ljestvice i *blue note*

⁵ Stride piano – tehnika sviranja klavira korištena u ragtime-u, lijeva ruka svira bas tonove i akorde naizmjenično, dok desna izvodi brze pijanističke figure i melodije

6. Kreolske tradicije:

Francuski i španjolski kolonisti, odnosno Kreoli, u to su vrijeme bili svrstani u crnce te posljedično nisu imali gdje svirati. Zbog toga su stvorili tradiciju sviranja na Congo Squareu koja se s vremenom pretvorila u muziciranje s crncima. Crnci su pridonosili blues glazbom, a Kreoli perkusivnim swingom.

Najraniji izvođači nazivali su to ragtimeom i izvodili su ga i amateri i profesionalci, uglavnom svirajući po sluhu. Između 1900. i 1915. spontano muziciranje evoluiralo iz isključivo plesne glazbe u glazbu za sprovode, parade i zasebne nastupe.

Glavni je model jazz bendova došao iz plesnih bendova (violina, kornet, klarinet, trombon, bubnjevi, kontrabas i gitara). Sastavi su se uglavnom sastojali od 5-7 muzičara, 3 melodijska instrumenta (truba, trombon i klarinet) te ritam sekcije. Zanimljivo je istaknuti da je The Original Dixieland Jazz Band imao nekarakterističan sastav – kornet, trombon, klarinet, klavir i bubnjevi. Kornetisti su nosili glavnu melodiju te su najčešće smatrani vođom benda. Prvi takav vođa bio je Buddy Bolden koji je inspirirao mnoštvo glazbenika koji su zatim počeli osnivati svoje sastave.

Tema je uglavnom u obimu od 16 ili 32 takta u AABA formi, ili u obliku 12-taktnog bluesa. Fraze su dvotaktne i četverotaktne, a naglasci najčešće na četvrtu dobu u taktu. Prvi snimljeni bubnjar, Tony Sbarbaro iz The Original Dixieland Jazz Banda, često je izmjenjivao dvodobne i četverodobne taktove u pjesmama koje su izvodili.

Koriste se četvero i šesterozvuci, alteracije i bitonalitet. Izraz je naročito ekspresivan, uz puno vibrata i glissanda, dok ljepota tona nije bitna.

Improvizacija se u početku nije izvodila u punom smislu riječi. U New Orleans jazzu, improvizacija je podrazumijevala isključivo ukrašavanje i variranje zadanih tema. Uzrok tome vjerojatno je činjenica da crnci nisu bili školovani te su pjesme svirali po sluhu i usmenom predajom.

"Prvo sviram melodiju, zatim sviram melodiju oko melodije, a onda improviziram." – Louis Armstrong

Prve su snimke nastale 20-ih godina 20. stoljeća, no najviše snimki ovog stila snimljene su tek 40-ih godina kada je ovaj, tzv. tradicionalni jazz, nanovo dobivao na popularnosti.

5. PODVRSTE JAZZA I NJIHOVE KARAKTERISTIKE

5.1. SWING

Suprotno predviđanju Paula Whitemana da će neworleanski jazz biti prevladavajuća podvrsta jazz-a, ritmični swing bendovi predvođeni Fletcherom Handersonom, Dukeom Ellingtonom i Benniem Motenom osvojili su srca publike. Swing je nastao u vrijeme Velike depresije služeći kao buntovan odgovor okolnostima življenja. Stvarao je svojevrsan bijeg od stvarnosti. Također je imao usku vezu s plesom. Jednostavnost swinga i istančan ritam činili su ga idealnim za praćenje plesnih koreografija.

Povjesničari početak swing ere, koja je trajala do sredine 1940-ih, obilježavaju 21. kolovoza 1935. godine kada je jedan od najvećih izvođača swinga, klarinetist Benny Goodman, uz orkestar održao radijski prijenos koncerta uživo iz Los Angelesa.

Pred kraj 1930-ih godina, swing je postepeno gradio svoju reputaciju i respektabilnost, počeo se izvoditi u Carnegie Hallu te je stvorio interes za proučavanjem nastanka i analiziranjem jazz glazbe. Njegovo izvođenje započelo se i u dijelovima Europe poput Nizozemske i Ujedinjenog Kraljevstva.

Zbog rasizma u Americi, crnci nisu imali pristup školovanju te su sva znanja muziciranja stjecali svirajući u swing bendovima. Vodeći jazz instrumentalisti 1940-ih i 50-ih upravo su proizašli iz tih ansambala. No, ovaj način educiranja nije obuhvaćao samo instrumentaliste već i pjevače. Big bandovi⁶ najčešće su imali po barem jednog pjevača u svom ansamblu čime su proširili zvukovnu boju i raznolikost. Stečeno znanje pjevači su iskoristili za gradnju solo karijera te su ovim procesom nastala neka od najvećih imena u vokalnoj jazz glazbi, poput Franka Sinatre, Elle Fitzgerald i Billie Holiday.

⁶ Big band - jazz orkestar od 10 ili više glazbenika

Karakteristike swinga

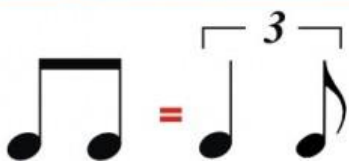
Nakon Dixieland i kombinacija jazz varijanti New Orleansa i Chicaga, swing era označila je prelazak na big band kao preferirani ansambl, pomičući fokus s grupne improvizacije na čvršće strukturirane aranžmane. Big bandovi sastojali su se od sekcija truba, saksofona, trombona te ritam sekcije koju su činili bubnjevi prošireni novim izumom hi-hata, žičani bas (koji je preuzeo dotadašnju ulogu tube), gitara (koja je zamijenila bendžo) i klavir. Saksofoni su postali vodeći drveni puhački instrumenti po izboru zbog sličnosti izvođenja ljudskom glasu. Postojale su tri glavne uloge koje su držale uspjeh ovih bendova: vođa benda, autori/aranžeri i solisti. Često bi jedna osoba preuzela više od jedne od ovih uloga. Aranžeri su počeli predstavljati svoje bendove u potrazi za prepoznatljivim zvukom koji će njihovu glazbu izdvojiti iz velikog broja bendova koji su djelovali tijekom ove ere. Najplodniji autor ere swinga bio je Duke Ellington s preko 2000 skladbi tijekom svog života.

Zbog veličine sastava, najčešće su imali raspisane aranžmane koji su se sastojali od sljedećih elemenata i tehnika:

- Tutti (puhači izvode melodijsku liniju u homofonom harmonijskom slogu)
- Soli (jedna dionica iznosi melodijsku liniju u homofonom harmonijskom slogu)
- *Shout chorus* – tutti vrhunac na kraju djela
- Blues rifovi – repetativne kratke melodije ili ritamski obrasci
- 'Poziv-odgovor' tehnika (često između puhača i ritam sekcije)
- Sola (jedan solist izvodi improvizaciju uz harmonijsku pratnju ostatka sastava)

Harmonijske su progresije jednostavne, ali brze, s jasnim homofonim slogom. Koriste se dijatonske ljestvice uz puno septakorda. Ritam je stabilan, ali upečatljiv; doba u taktu je podijeljena na 2 nejednaka dijela (ta se podjela više temelji na osjećaju nego egzaktnosti). Melodijske linije su lirske i pamtljive, koristi se puno vibrata, akcenata i dinamičkih promjena.

Swung 8th Notes

Slika 1: prikaz okvirnog ritamskog izvođenja osminki u swingu

Improvizacija je doživjela velik razvoj u eri swinga. Dotada, glavna melodijska linija bila je baza za improvizaciju te je uvijek bila prisutna u nekom obliku. Coleman Hawkins promijenio je takav pristup improvizaciji uvodeći novu melodiju (horizontalna promjena) na osnovu harmonijske progresije koja se postupno dopunjuje kromatskim prohodnim akordima (vertikalna promjena).

"Kroz improvizaciju, jazz te uči o tebi samome. I kroz swing, uči te da su i druge osobe individualci. Uči te kako se uskladiti s njima." – Wynton Marsalis

Instrumenti koji se nisu smatrali solističkima po prvi put imaju sola, poput bubnjeva, kontrabasa, vibrafona i gitare.

Jedan od najbitnijih smjerova u swingu jest Kansas City jazz. Dobio je ime po gradu u kojemu se izvodio, a najistaknutiji predstavnik ovog stila je Count Basie. Glavne karakteristike su: dugački soli, izražen swing ritam, bluesova 12-taktna struktura. Rifovi su temelj pjesama zbog čega je bend češće svirao napamet, za razliku od ostalog swinga gdje su uglavnom svirali iz nota. To je rezultiralo određenom spontanošću koja je služila kao prijelaz iz strukturiranog i aranžiranog swinga u improvizacijski bebop koji će tek nastati.

Ovaj se pristup nastavio razvijati te improvizacija prolazi još jednu transformaciju stvarajući iduću podvrstu jazz – bebop.

5.2. BEBOP

Bebop se pojavio kao reakcija na stilove koji su bili prikladniji za publiku, kao što su big band i swing koji su mu prethodili i koji su prvenstveno bili prisutni kao pop glazba prikladna za ples.

Swing izvođači uglavnom su nastupali u večernjim satima, no kada bi publika otišla svojim kućama, oni bi ostali muzicirati na tzv. *jam sessionima*⁷. Oni su se najčešće održavali u Minton's Playhouseu koji se otvorio 1940. godine u New Yorku. Uz Kennyja Clarkea i Theloniousa Monka, koji su bili stalni članovi benda tog lokala, muzicirali su velikani poput Buda Powella, Dizzyja Gillespieja i Charlieja Parkera. Smatra se da je upravo ondje začet bebop.

Jam sessioni uključivali su mnogo eksperimentiranja koje je preraslo u kompetitivnost među sviračima. Međusobno su se testirali kroz razne načine, ubrzavajući tempo, ubacujući kompleksne akorde i transponirajući tijekom sviranja.

"Popodne prije svirki, Thelonious Monk i ja počeli smo raditi na složenim varijacijama na akordima i slično te smo ih koristili noću kako bismo otjerali one bez talenta." – Dizzy Gillespie

Time su eliminirali amaterske glazbenike i dali bebopu prostora da započne svoj razvoj i procvat. Postoji zanimljiva anegdota da je Charlie Parker bio izbačen s jedne od tih sesija, što ga je nagnalo na odluku da vježba 15 sati dnevno. Kasnije je postao jedan od predstavnika bebopa.

Nažalost, postoji vrlo malo snimaka bebopa s njegovog početka jer je nastao u doba štrajka glazbenika (1942.-1944.), kada su glazbenici imali zabranu snimanja albuma u studijima. Zbog te odgode dostupnosti bebopa javnosti, mnogi zaključuju da je bebop stvorio prekretnicu u jazzu. No, istina je da se bebop prirodno razvio iz swinga te u sebi sadrži mnogo njegovih elemenata. Bebop ih je samo doveo do razine gdje je teorijsko znanje postalo neophodno za izvođenje i razumijevanje materijala, dok je u swingu najvažniji osjećaj.

⁷ Jam session – skupno improvizacijsko muziciranje glazbenika koji inače ne sviraju zajedno

Kao takav, nije bio prvenstveno zamišljen za zabavu, već za ozbiljno slušanje, pri čemu su glazbenici pomicali granice harmonijskih i ritmičkih mogućnosti. Bebopova evolucija popularizirala je upotrebu složenih akordskih produžetaka, kromatskih prohoda, namjerne disonance ('napetost i otpuštanje') i jako sinkopiranih ritmova - sve pri brzinama koje često prelaze 300 otkucaja u minuti.

Iako je većina obožavatelja jazza danas upoznata s ovim zvukom, u to je vrijeme zvučao potpuno radikalno, što je potvrđeno reakcijom koju su dobili od mnogih popularnih jazz kritičara i glazbenika tog vremena. Tommy Dorsey je, na primjer, tvrdio da je bebop glazbu unazadio za 20 godina.

Bebop je ime dobio po improvizacijskom ponavljanju slogova (scat⁸ tehnika) ili onomatopejskom izrazu za silazne figure na kraju fraza.

"Sviranje bebopa je kao igranje Scrabblea bez samoglasnika." – Duke Ellington

Koliki je značaj bebop imao u razvoju glazbe možda najbolje ilustrira broj jazz glazbenika koji su prošli kroz ovu 'školu' sviranja. Miles Davis, John Coltrane, Charles Mingus, Thelonious Monk i mnogi drugi koji se danas ne smatraju posebno 'bebop glazbenicima' razvili su svoje sviranje tijekom ove plodne ere jazz eksperimentiranja.

Karakteristike bebopa

Iako je bebop uglavnom bio izvođen u manjim sastavima (2 ili 3 solo instrumenata poput trube i saksofona i 3-4 instrumenata ritam sekcije), neki su big bendovi odigrali veliku ulogu u promoviranju ove podvrste.

Bebop melodije uglavnom imaju istu formulu: uzlazno arpeggiran akord, silazna dijatonska ljestvica uz kromatske prohode (tzv. Bebop ljestvica), nepredvidljivi naglasci te silazno završavanje fraze. Počeci melodija pomaknuti su za pola dobe, nisu u standardnom obimu od 2 ili 4 takta, već su fragmentirane. Tako konstruirane melodije proizlaze iz raznolikih i neuobičajenih bubnjarskih figura.

⁸ Scat- vokalne improvizacije slogovima umjesto riječi

DONNA LEE

Scale

Arpeggio

Broken Chords

Slika 2: primjer bebop melodije

Bubnjevi drže dobe na cimbalu uz *walking bass*⁹, koji je također preuzeo ulogu lijeve ruke *stride piana*, uz sinkope na snare, tomtom i bas bubnju u interakciji s poliritmijom sola. Iako su ritmički obrasci Kariba i Latinske Amerike, poput argentinskog tanga i kubanske rumba, bili prisutni i u ranim stadijima jazz glazbe, u 1940-ima ta veza se dodatno učvrstila djelima Franka Raula Grilla.

Koriste se alterirani nonakordi, undecimakordi i terdecimakordi te zamjenici stupnjeva, koji stvaraju prostor za puno kromatike u improvizaciji.

Početakom 50-ih bebop se grana na cool jazz, hard bop, soul jazz i funk.

⁹ Walking bass- šetajući bas- stil sviranja basa improviziranjem melodije sastavljene od akordičkih tonova, po jedan ton na svaku dobu

	NEW ORLEANS (1910-te)	SWING (1930-te)	BEBOP (1940-te)
Veličina ansambla	manji sastav	Big bend	manji sastav
Harmonijski slog	polifon	homofon	homofon
Improvizacija	kolektivna	solist	solist
Harmonija	jednostavna	jednostavna	kompleksna
Naglasci u taktu	prva i treća doba	druga i četvrta doba	druga i četvrta doba

Tablica 1: usporedba glazbenih elemenata između neworleanskog jazza, swinga i bebopa

6. ZAKLJUČAK

Nedvojbeno je da je jazz uvelike utjecao na tijek razvoja zabavne glazbe. Sam nastanak jazz glazbe i njegov daljnji razvoj govori nam o kakvoj glazbi je riječ.

Integracija različitih glazbenih stilova u jazz tijekom prve polovice 20. stoljeća imala je dubok i trajan utjecaj na ovaj žanr. Od bluesa do ragtimea, klasične glazbe do latinskih ritmova, popularnog pisanja pjesama do swinga, međukulturnih suradnji i eksperimentalizma, različiti glazbeni stilovi stvorili su bogatu i raznoliku glazbenu baštinu jazza koja i danas inspirira glazbenike diljem svijeta. Kroz njihovu integraciju, jazz je postao izrazito originalan i inovativan glazbeni žanr koji je prelazio granice i donosio nove ideje. Važno je naglasiti da je lista utjecaja na jazz tijekom prve polovice 20. stoljeća vrlo obuhvatna i da su pojedini utjecaji međusobno isprepleteni. Jazz je uvijek bio glazba koja je prihvaćala nove ideje i prilagođavala se vremenu i kontekstu u kojem se razvijao. Bio je platforma za kulturnu razmjenu, rušenje barijera i poticanje razumijevanja među različitim zajednicama.

"To nije bio spiritual ili blues ili ragtime, već sve odjednom, svaki dodajući nešto drugome."

– Sidney Bechet

LITERATURA

1. Bogdanov, V. et al. *Jazz- the definitive guide to jazz music*, izd.4, San Francisco: Backbeat books, 1965.
2. Enciklopedija. URL: www.enciklopedija.hr. (5.5.2023.)
3. Kovačević, K. *Muzička enciklopedija*, izd. 1, Zagreb: leksikografski zavod FNRJ, 1958.
4. Teno, F. . *Dictionaire du jazz/rečnik džeza*. Beograd: „Vuk Karadžić“ - Larousse, 1980.
5. The jazz piano site. URL: www.thejazzpianosite.com. (5.5.2023.)
6. *The new grove dictionary of music and musicians*, vol. 3,4,12, Oxford: Oxford University, 1980.
7. *The new grove dictionary of jazz*. London: Macmillan Press Limited, 1994.
8. Brainy quote. URL: www.brainyquote.com (4.5.2023.)